

Toespraak Confessionele Beweging

Dinsdag 9 april 2019, Martijn Vellekoop

De Schakel, Oranjelaan 10, 3862 CX Nijkerk

Goedemiddag lieve mensen,

Dank dat ik vanmiddag hier met u in gesprek mag gaan over nieuwe vormen van kerk-zijn, en vooral de vraag of daarbij alles maar moet kunnen en welke kaders er moeten gelden.

Ontwikkeling nieuwe vormen van kerk-zijn

Waarom denken we überhaupt na over nieuwe vormen van kerk-zijn? Vanaf het moment dat drie kerken de Protestantse Kerk vormden, is de blik naar buiten gegaan. Na decennia van fusievoorbereidingen was dat nodig. Wie de visienota's van afgelopen jaren leest, ziet dat...

1. ...we steeds nadrukkelijker ervaren dat het evangelie de moeite waard is om te delen met méér mensen in Nederland. De vreugde van het evangelie wil gedeeld worden.
2. ...en we durven ook eerlijk te zeggen dat we als bestaande gemeenten veel groepen in de samenleving niet bereiken. Bijvoorbeeld:
  - In onze gemeenten komen weinig migranten. Dat zijn nu bijna 4 miljoen mensen in ons land. Hoeveel Indra's, Aia's, Omid's, Younes'en en Bilal's zijn er in uw gemeente?
  - In veel gemeenten komen ook weinig mensen onder de veertig. Er zijn gelukkig uitzonderingen, tegelijk vergrijzen veel gemeenten. Van de belijdende leden in onze kerk is nu ruim de helft 65 jaar of ouder.

Vanuit deze constatering heeft onze kerk ruimte geboden voor nieuwe vormen van kerk-zijn. Inmiddels zijn ruim 250 nieuwe initiatieven ontstaan: kliederkerken, pioniersplekken, monastieke initiatieven en meer.

Het gaat niet alleen maar goed.

Maar door de bank genomen blijkt wel dat het lukt om in contact te komen met mensen die weinig met kerk en geloof hebben.

Met jonge generaties: bij veel pioniersplekken komen kinderen en dertigers.

Met migranten: circa een derde van de pioniersplekken is multicultureel.

Met mensen die eerder niets met kerk en geloof hadden.

Een pioniersplek bestaat gemiddeld uit 60 mensen die intensief betrokken zijn en 100 mensen incidenteel. Van die mensen had 50% eerder niets met de kerk.

Volwassen geworden

Deze nieuwe kerkplekken ontstaan onder de vleugels van bestaande gemeenten. Van deze ruim 250 plekken, is een bescheiden deel toe aan verzelfstandiging. Na zo'n 6 tot 10 jaar is een deel eraan toe om op eigen benen te staan.

Het is als met een zoon van 32 die nog bij je thuis woont...je bent blij met een kind, maar als ze te lang in huis blijven wordt ingewikkeld. Hij wil ook de afstandsbediening van de TV

terwijl jij het journaal wilt kijken, hij eet de boodschappen op maar haalt zelf geen nieuwe. Dan is het tijd dat zo'n zoon uit huis gaat.

Als hij uit huis is, blijft er een relatie met de ouders en familie. Maar de ouders zijn niet meer verantwoordelijk voor zijn boodschappen en voor hoe laat hij naar bed gaat en eruit komt.

Ik ben eerder uit huis gegaan - op mijn achttiende - en ik kan u zeggen dat mijn relatie met mijn ouders daar flink van opgeknapt is. Ik wil maar benadrukken: uit huis gaan is niet hetzelfde als de relatie verbreken.

Zo is het ook bij veel nieuwe kerkplekken. Als we ernaar vragen, blijkt dat ze enorm hechten aan de relatie met de Protestantse Kerk. Dat ze meer zelfstandigheid nodig hebben gaat niet ten koste van hun wens om verbonden te zijn.

Verskil gemeente en pioniersplek

Voor we verder gaan, wil ik eerst een onderscheid maken, want het begrip pioniersplek en kerngemeente loopt nog wel eens door elkaar, ook in de aankondiging van deze dag.

- Een pioniersplek. Dat is een *poging* om een nieuwe geloofsgemeenschap te laten ontstaan met vooral rand- en buitenkerkelijke mensen. Die poging slaagt soms niet. Een pioniersplek valt onder de verantwoordelijkheid van een bestaande kerkenraad. Bij pionieren zijn er *weinig* regels en er is *veel* begeleiding. Pionieren is proberen, experimenteren en leren. Een uitdaging is om de eigen opvattingen over kerk-zijn los te laten en om het kerk-zijn te laten ontstaan in de context, in het vertrouwen dat de Geest ook in die context werkt. Daarna toetsen we wat er ontstaan is, waarbij ook ons eigen toetsingskader onderdeel van de discussie mag zijn. De Geest laat zich niet beperken door kaders die wij met ons mee dragen.
- Een kerngemeente is iets anders...dat kan het vervolg zijn op een pioniersplek. Bij een kerngemeente is er een groep mensen die samen kerk willen zijn. Een kerngemeente valt - als de synode dat zo besluit - straks niet meer onder het toezicht van een andere kerkenraad, maar staat op eigen benen. Een kerngemeente heeft te maken met hetzelfde toezicht als reguliere gemeenten.

Als we het vandaag hebben over de kaders die nodig zijn, dan hebben we het over de kaders en regels voor kerngemeenten, niet voor pioniersplekken.

Waarom niet op 'normale' manier?

Als een pioniersplek kerngemeente wil worden, welk kader hanteren we dan? Wanneer kun je erkend worden als gemeente binnen de Protestantse Kerk? Daar is natuurlijk nu een kader voor, in de kerkorde, maar dat blijkt in de praktijk niet goed te werken.

- De pioniersplek van Taco Koster - die zodirect spreekt - is wijkgemeente geworden, maar zowel het proces als de uitkomst hebben erg veel energie gekost en het resultaat is niet *je van dat*. U hoort daar vast meer over.
- Een andere plek, Boei90 heeft het geprobeerd en dat wilde ook niet lukken. Na overleg met de moedergemeente is er nu een stichting buiten de kerk gestart.
- Er zijn meer voorbeelden. Zo ben ik de afgelopen weken gebeld door een paar

pioniersplekken waar een verzoek lag van de moedergemeente om de pioniersplek in een stichting te organiseren, mede om de financiële verantwoordelijkheden los te koppelen van de moedergemeente.

Er is behoefte aan zelfstandigheid, maar dat lukt niet goed binnen de bestaande kaders. Waarom niet? Ik zal daar nu niet diep op ingaan, u kunt daarover lezen in de nota. (Ik heb een stapel meegenomen en u kunt deze downloaden). De korte versie is dat de organisatiegraad van een reguliere gemeente is té hoog is voor wat past bij nieuwe kerkplekken.

Het is alsof David het harnas van Saul aan moet doen om de wereld tegemoet te treden. Met het idee van een harnas is niets mis, maar het past niet bij deze plekken met hun omvang. En het helpt ze niet om te doen wat ze moeten doen.

Dat we geen passende manier kunnen bieden aan volwassen plekken om opgenomen te worden in de Protestantse Kerk is ecclesiologisch problematisch. Als dit soort plekken zich noodgedwongen in stichtingen gaat organiseren, is van een ambtelijke, kerkelijke verbinding met de Protestantse Kerk eigenlijk geen sprake meer. Daarmee valt een fundament weg onder het 'samen kerk-zijn'.

Wat zwaarder gezegd: als deze plekken zich buiten de Protestantse Kerk moeten organiseren, komt de eenheid van onze kerk in gevaar én we missen de kans om als kerk te groeien in katholiciteit ('het evangelie heeft zeggingskracht voor iedereen')...want deze nieuwe kerkplekken bereiken groepen mensen, juist door hun andere manieren, die we met reguliere gemeenten vaak niet goed bereiken.

Welk kader hanteren binnen de Protestantse Kerk?

De nota 'Mozaïek van kerkplekken' zoekt naar mogelijkheden om volwassen initiatieven op te nemen in de kerk, zonder hen teveel organisatie en regels op te leggen.

Wat is het minimum aan regels waaraan voldaan moet worden? Of klassieker geformuleerd: wat zijn de *notae ecclesiae*? Wat maakt een gemeente tot een gemeente?

Er zijn heel wat positieve reacties op de nota gekomen, maar ook kritische. Oprechte reacties. Een hoogleraar roept op om lidmaatschap toch zwaarder te laten wegen. Anderen vinden vindt dat er geen ander type voorganger mogelijk moet worden gemaakt náást reguliere predikanten. Of dat meer opleiding vereist is.

Heel begrijpelijke reacties, maar ik vraag me dan ook wel eens af: hoeveel mensen zouden naar David geroepen hebben dat hij toch beter de scheenbeschermers wél kan aandoen? Zouden z'n broers hebben gezegd dat hij toch maar voor de zekerheid die zware helm moet opzetten? Was David dan überhaupt in de buurt van Goliath gekomen?

Toch, we zijn het er wel over eens dat kaders en waarborgen nodig zijn. Want als je die niet zou hebben, dan is elke Bijbelstudiegroep straks een gemeente. En idem dito met elk diaconaal inloophuis waar je een kop koffie en een goed gesprek kunt krijgen. Dat zijn waardevolle *uitingen* van kerk-zijn zijn, maar de meesten van ons voelen wel aan dat dat op zichzelf geen volwaardige gemeenten zijn.

Wat zijn dan de *notae ecclesiae* die we in deze tijd en in deze situatie willen hanteren als Protestantse Kerk? In de literatuur is men het erover eens dat de klassieke vier kenmerken

(eenheid, katholiciteit, heiligheid en apostoliciteit) een prima spiegel zijn om als kerk in te kijken, maar dat ze aanvulling behoeven. Want ze zijn onvoldoende concreet en te multi-interpretabel om praktisch te gebruiken om te bepalen wat een gemeente is.

Welke *notae ecclesiae* willen we als Protestantse Kerk dan wel hanteren? Ook vanuit uw gelederen is meegedacht. We zijn na onderzoek en veel overleg uitgekomen op tien essenties. Ik zal ze vandaag niet allemaal bespreken maar zoom er op twee wat meer in.

De 10 essenties van kerk-zijn

Om een gemeente te zijn, moet er sprake zijn van een groep mensen die door de Geest wil leven uit Gods genade in Jezus Christus. Deze mensen komen regelmatig samen in het openbaar (dus niet alleen voor ingewijden) rondom Woord en sacramenten. En ze willen samen een doorgaande geloofsgemeenschap vormen...het is geen project voor een jaar ofzo.

Kerngemeenten die helemaal op zichzelf willen staan, die passen niet binnen onze kerk. Daarover zijn we duidelijk. Eigen aan het presbyteriaal-synodale karakter van onze kerk is dat plekken zich op een wezenlijk manier met andere gemeenten verbinden. Onder meer door contact met gemeenten in de buurt en door beschikbaar te zijn voor toezicht en voor de behandeling van klachten en conflicten. Als er bijvoorbeeld machtsmisbruik of verduistering van geld zou spelen, dan moeten mensen van buiten de gemeenschap dat kunnen checken. Kerngemeenten zijn voor het toezicht verbonden aan de classis.

Ik heb nu niet alle 10 essenties genoemd, maar dit geeft u een eerste indruk. Laat ik in ieder geval zeggen dat deze 10 essenties heel dicht liggen bij de zaken die u in de Romeinse artikelen van onze kerkorde treft. Op twee essenties wil ik wat meer inzoomen.

- **Woord en sacrament**

Een van de eerste dingen waar discussie over was, is de vraag of Woord en sacrament tot die *notae ecclesiae* moeten behoren. Er gingen stemmen op om dat vrij te laten. 'Veel plekken vieren geen avondmaal, die moeten toch ook voluit erkenning krijgen? Dat is toch ook waardevol?' Ja, dat is waardevol, maar uiteindelijk is wel besloten om Woord en sacrament een centrale plaats te geven. En daar bleek ook draagvlak voor te zijn onder nieuwe kerkplekken.

Als de Bijbel niet regelmatig open gaat, als mensen niet gedoopt kunnen worden of het heilig avondmaal kunnen vieren, dan is het geen gemeente...zo stellen we. Daar ligt dan ook het verschil tussen een kerngemeente en zo'n bijbelstudiegroep of een diaconaal inloophuis.

Deze keuze rond Woord en sacramenten ligt helemaal in lijn met oude protestantse tradities. Zo zegt de Nederlandse Geloofsbelijdenis onder andere:

"De kenmerken waaraan men de ware kerk kan herkennen, zijn deze: dat de kerk de zuivere prediking van het Evangelie brengt; dat zij de zuivere bediening van de sacramenten onderhoudt, zoals Christus ze ingesteld heeft..."¹

---

¹ Bron: *De Nederlandse Geloofsbelijdenis*, artikel 29.

De vorm kan anders zijn, wellicht niet in een klassieke kerkdienst met een preek maar in een moestuin en interactief. Maar Woord en sacrament blijven centraal staan. Zouden we dat niet doen, dan zetten we onszelf buiten de protestantse traditie.

- **Over ambten**

Een ander deel van de tien essenties is dat er minimaal 3 ambtsdragers vereist zijn. Niet één roerganger, maar minimaal een drietal 'presbyters' die samen leiding geven. Rond de nota is wel eens de indruk ontstaan - omdat het praktijkonderzoek een belangrijke rol speelde - dat het richting de nieuwe kerkplekken een beetje is van 'u vraagt, wij draaien'. Laat ik zeggen: dat is niet het geval. En dat is vooral goed zichtbaar bij de ambten. De meeste plekken gaven bij het onderzoek aan dat ze aan ambten geen behoefte hebben. Toch zien we ambten wel als een essentie van kerk-zijn, ook voor nieuwe plekken.

Een belangrijke overweging om toch ambten een plek te geven is ook geweest dat dat past bij de grote christelijke traditie. We zien de ambten al in Handelingen, waar in nieuwe gemeenten ambtsdragers worden aangesteld. En ook in de oecumene is men het erover eens dat ambten tot het wezen van de kerk behoren. Als kerk willen we niet los komen te staan van die traditie en van de oecumene.

Daarbij moet ik wel opmerken: niet alles is wat het lijkt. Nieuwe kerkplekken zijn weinig jaloers op de ambtspraktijk zoals ze die in veel gemeenten zien. Maar toen we doorvroegen, bleken mensen uit pioniersteams wél wat te hebben met 'aanspreekbaar zijn', met 'verantwoordelijkheid dragen' en zelfs met 'roeping'.

Als we de ambten een plek willen geven, dan is het wel belangrijk dat we dan uitwerken wat we bedoelen. Kunnen we toegankelijk uitleggen wat het eigene van het ambt is? Vaak hoorden we dat we als kerk een stevige ambtstheologie ontberen. We hebben in kort bestek een poging gedaan. Tot nu toe hebben we daar nog geen negatieve feedback op gekregen.

De essentie van het ambt zien we in drie zaken:

- Met ambten bedoelen we mensen die een bijzondere rol hebben binnen de gemeenschap om te zorgen dat Christus in het centrum blijft staan en dat mensen toegroeien naar hem. Hier zit het 'tegenover' van het ambt. Het heil vindt ons, wij kunnen dat niet maken. Ambtsdragers leven en werken vanuit dat besef.
- Daarnaast is dragen ambtsdragers eraan bij dat de eenheid bewaard wordt, binnen de gemeente en met de bredere kerk. Want we dienen dezelfde Heer.
- En tot slot: ambtsdragers waarborgen de continuïteit. Ze zorgen voor een brug naar het verleden én voor een brug naar de toekomst. Ze koesteren de christelijke traditie. We staan in de lijn van Paulus, Augustinus, Calvijn en vele anderen, die Jezus volgden vóór ons. Dat verbindt ons.

Tegelijk merkt Berkhof fijntjes op:

“Het is diep te betreuren, dat veel ambtsdragers [...] zich overwegend als handhavers van het bestaande en niet als spoorzoekers naar het nog-niet-bestaande beschouwen. Zij zijn het juist die de brug van de traditie naar de toekomst moeten slaan...”²

Berkhof roept ambtsdragers op om méér te zijn dan ‘bestuurder van de vereniging tot behoud van...’. Bij ambtsdragers rust ook de verantwoordelijkheid om te ontdekken hoe de Geest ons de toekomst in leidt.

Niet vrijblijvend

Het nadenken over essenties van kerk-zijn is geen vrijblijvende theologische exercitie. Toen ik samen met anderen aan het rapport schreef, had ik mensen en gemeenschappen voor ogen die hiermee gediend zouden moeten zijn. Ik wil u aan een paar van hen voorstellen.

- Hier ziet u **Michel**, hij komt in pioniersplek De Haven in Utrecht. Toen Michel een pakje sigaretten ging halen, werd hij uitgenodigd voor een gratis maaltijd door iemand van De Haven. Hij is daar nu gastheer en zet de koffie klaar, hij is onderdeel geworden van de gemeenschap.
De betrokkenen bij deze plek leveren gemiddeld de hoogste financiële bijdrage van heel Utrecht...toch is een dominee voor 0,33 FTE (zoals de kerkorde voorschrijft) voor deze plek niet betaalbaar, want ze hebben geen groot aantal leden. Bieden we deze geloofsgemeenschap passende ruimte om zich verder te ontwikkelen?
- Ik zag **Hinne** voor me, die met een grote groep mensen in Jorwert werkt aan een klooster nieuwe stijl. Honderden mensen komen er jaarlijks, uit de wijde regio. Hinne en zijn bestuur geven aan dat ze niet uit de voeten kunnen met een klassiek model voor gemeente-zijn uit kerkorde, het knelt onder andere qua lidmaatschap. En ze hebben mensen die willen intreden...dat is een oude traditie, maar onze kerkorde kent die vorm niet. Bieden we Nijkleaster ruimte om het op dit punt anders te doen dan we gewend zijn?
- Ik zag **Peter** voor me. Hij is als pionier actief in een volkswijk in Zwijndrecht. Hij is gaan dienen in de wijk toen de burgerlijke gemeente zich terugtrok. Ze namen het buurthuis over. En tot hun verrassing is er ook een geloofsgemeenschap ontstaan. Peter functioneert in de praktijk nu als voorganger op die plek, maar heeft geen theologische opleiding. Hij is leraar op een MBO en stop ook veel uren in de pioniersplek. Hij wil bijleren, maar een zesjarige fulltime opleiding voor het predikantschap is voor hem niet haalbaar...dat kan niet naast zijn gezin, zijn werk en zijn inzet voor de pioniersplek. Bieden we hem een passende opleiding om toch met meer theologische bagage dan hij nu heeft voorganger te kunnen zijn?

De keuzes die we maken, gaan bepalen of deze jonge geloofsgemeenschappen voluit onderdeel kunnen worden van onze kerk. Mogen ze meedoen? Of moeten ze dan toch het harnas van Saul aan dat ze niet kunnen dragen? Kunnen we deze initiatieven de ruimte geven om lichter op weg te gaan?

---

² Bron: Berkhof, *Christelijk geloof*, p. 401

Ook voor bestaande gemeenten

Dat verlangen om 'lichter op weg te gaan' zie ik niet alleen bij nieuwe vormen van kerk-zijn. De structuren die er zijn, die zijn er niet voor niks, die hebben een doel en een bedoeling. Tegelijk zijn ze te zwaar geworden, dat merken veel plaatselijke gemeenten ook aan de lijve. Vandaar kerk 2025, die visienota opende met de volgende zinnen:

“Toen Jezus ooit zijn leerlingen twee aan twee uitzond, gaf Hij hen de opdracht om geen overvloedige ballast mee te nemen. Geen geld, geen twee hemden. Wel sandalen voor onderweg (Marcus 6). In onze tijd krijgen deze woorden van Jezus nieuwe actualiteit. Als Protestantse Kerk dragen we nogal wat mee. Onderweg hebben we verworvenheden opgedaan. Die maakten onze manier om de weg van Jezus te gaan, en op die weg hebben we veel van Gods goedheid ervaren. Tegelijk is onze gang zwaar geworden. Dat voelen we steeds meer. Het lijkt alsof we gevangen zijn geraakt in onze eigen kerkcultuur. Hoe kunnen we komen tot de lichtere gang waarmee Jezus ooit zijn leerlingen uitzond?”³

Dit is mijn hoop: dat de voorstellen ons ruimte bieden om als leerlingen van Jezus licht op weg te gaan en te blijven. Blijkbaar is het tijd om wat bagage achter te laten. Ik ben ervan overtuigd dat als we die kans bieden aan deze nieuwe gemeenschappen, dat we daar ook als bestaande gemeenten van kunnen leren en vruchten van zullen gaan plukken.

---

³ Bron: Plaisier, *Kerk 2025*, p.3